

Χειρισμός Πνευματικών Δικαιωμάτων σε Ψηφιακούς Πόρους

Σαράντος Καπιδάκης,
Εργαστήριο Ψηφιακών Βιβλιοθηκών και Ηλεκτρονικής Δημοσίευσης
Τμήμα Αρχειονομίας – Βιβλιοθηκονομίας
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Ο καθορισμός της πολιτικής εφαρμογής πνευματικών δικαιωμάτων για ένα πνευματικό έργο είναι περίπλοκο πρόβλημα και εξαρτάται από το τι είναι θεωρητικά βέλτιστο και δίκαιο, αλλά και από το τι είναι τεχνικά δυνατό και κοινωνικά και νομικά αποδεκτό. Καθώς οι τεχνολογίες αλλάζουν, δημιουργούνται νέοι τρόποι για να προσεγγίσουμε την εφαρμογή της θεωρητικά βέλτιστης πολιτικής.

Στην εισήγηση αυτή εξετάζουμε τους τεχνικά δυνατούς τρόπους χειρισμού των πνευματικών δικαιωμάτων. Οι τρόποι αυτοί ορίζουν τις επιλογές που έχουν στη διάθεσή τους οι κάτοχοι των πνευματικών δικαιωμάτων, και από τις οποίες θα επιλέξουν την τελική πολιτική εφαρμογής τους.

Αντιπαραβάλλουμε τις δυνατότητες περιορισμού και μέτρησης της πρόσβασης που έχουμε σε συμβατικούς (όπως τους έντυπους) και ψηφιακούς πόρους. Για παράδειγμα, σε έντυπους πόρους δεν μπορούμε να μετράμε πόσοι τους χρησιμοποιούν, ή να περιορίζουμε την πρόσβαση σε κάποια μέρη τους. Εξετάζουμε βασικά χαρακτηριστικά των ψηφιακών πόρων, και τρόπους περιορισμού της πρόσβασης σε περίπλοκους ψηφιακούς πόρους, που εξαρτώνται από τη συμπεριφορά των πόρων. Δίνουμε παραδείγματα από πολιτικές περιορισμού της πρόσβασης σε ειδικά περιβάλλοντα, και προβληματιζόμαστε για το πώς θα μπορούσε να αλλάξει το μοντέλο των πνευματικών δικαιωμάτων στα ηλεκτρονικά περιοδικά, που τα άρθρα τους προέρχονται από διαφορετικούς συγγραφείς.

Αναφέρουμε υπάρχοντα μοντέλα διάθεσης και πληρωμής για τη χρήση της ψηφιακής πληροφορίας, και τα υπέρ και τα κατά καθώς και οικονομικά μοντέλα της πολιτικής της διάθεσης της πληροφορίας με ελεύθερη πρόσβαση.

Με την εισήγηση αυτή προτρέπουμε να αναθεωρηθούν οι πολιτικές εφαρμογής πνευματικών δικαιωμάτων από ένα τελειώς νέο πρίσμα, και όχι απλώς να επεκταθούν οι πολιτικές των συμβατικών πόρων για τους ψηφιακούς.

Εισαγωγή

Οι ψηφιακοί πόροι αναπαριστούν πνευματικά έργα, και σε αυτά συχνά υπάρχουν πνευματικά δικαιώματα. Καθώς μπορεί να έχουμε και αρκετά πολύπλοκους ψηφιακούς πόρους – από συλλογικές εργασίες, όπως περιοδικά ως εφαρμογές πολυμέσων – ειδικά σε τέτοιους ψηφιακούς πόρους, μπορεί να έχουμε πολλαπλά πνευματικά δικαιώματα.

Πρέπει να υπάρχουν οι μηχανισμοί για να μπορούν να τηρήσουν τα πνευματικά δικαιώματα των ψηφιακών έργων, ενώ παράλληλα να μην εμποδίζεται η χρήση τους περισσότερο από όσο θέτουν οι (τυχόν) περιορισμοί χρήσης που έχουν ορίσει οι αντίστοιχοι δικαιούχοι. Οι μηχανισμοί επιτρέπουν το χειρισμό ανάλογα με τους όρους που θέτουν οι αρμόδιοι για κάθε πόρο.

Μιλάμε για «χειρισμό» πνευματικών δικαιωμάτων και όχι για «διαχείριση», για να τονίσουμε πως δεν ασχολούμαστε με το κομμάτι των αποφάσεων, της επιλογής δηλαδή των πολιτικών, αλλά μόνο με τους χειρισμούς, τις ενέργειες που είναι δυνατό να γίνουν, μετά από την κατάλληλη απόφαση.

Η επιλογή της πολιτικής πρόσβασης είναι ένα διαφορετικό – αλλά επίσης μεγάλο – θέμα, που εξαρτάται από τους δυνατούς χειρισμούς.

Η βέλτιστη πολιτική σχετικά με την πρόσβαση θα περιλάμβανε να μετρηθεί η χρήση και να γίνει αντίστοιχη χρέωση, με όχι απαραίτητα ευθέως ανάλογο ποσό, αλλά με ποσό που εξαρτάται από τη χρήση.

Αλλά τι είναι χρήση; Για παράδειγμα, σε ένα βιβλίο, έναν από τους πιο απλούς πόρους. Χρήση είναι ο δανεισμός; Ο δανεισμός είναι μια διαδικασία που μπορεί να ακολουθήσει κάποιος, με σκοπό να κάνει (αργότερα) χρήση. Και σε μία εγκυκλοπαίδεια; Χρήση συνήθως είναι η ανάγνωση, αλλά μπορεί να είναι και η αναπαραγωγή, κ.α. Είναι όμως η πλήρης ανάγνωση, από την αρχή μέχρι το τέλος; Αν κάποιος διαβάσει μόνο μερικά κεφάλαια, ή πολλές φορές τα ίδια, πόση χρήση θεωρείται πως κάνει; Αν πολλοί χρήστες το διαβάζουν συγχρόνως, πώς το διαπιστώνουμε;

Στους ψηφιακούς πόρους μπορούμε να εντοπίζουμε και καταγράφουμε περισσότερα πράγματα από ότι στα έντυπα. Μπορούμε για παράδειγμα να καταγράφουμε επακριβώς τη χρήση ενός πόρου, όπως πόσοι τον διαβάζουν – όχι απλώς πόσοι τον δανείζονται. Μπορούμε να περιορίζουμε την πρόσβαση σε μέρος του πόρου, όπως αν μια μελέτη περιλαμβάνει μια πατέντα, και να μετράμε χωριστά τη χρήση κάθε επιμέρους μέρους του πόρου. Τέλος, μπορούμε να διαχειριζόμαστε διαφορετικά τα πνευματικά δικαιώματα σε διαφορετικά μέρη τους, όπως στα άρθρα ενός περιοδικού ή στα κεφάλαια ενός βιβλίου, όταν κάθε συγγραφέας διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα στο δικό του περιεχόμενο/

Όταν αναφερόμαστε σε ψηφιακό περιεχόμενο ή πόρους, εννοούμε οτιδήποτε έχει ψηφιακή υπόσταση, είτε υπάρχει αντίστοιχος συμβατικός πόρος είτε όχι. Μπορεί να είναι, για παράδειγμα, κείμενα, φωτογραφίες, άρθρα εφημερίδων ή περιοδικών, βιβλία, κλπ. Αλλά και κάτι πιο περίπλοκο, όπως εφαρμογές πολυμέσων, δεδομένα πειραμάτων, κλπ. Τελικά δεν είναι τόσο σημαντικό τι ακριβώς αναπαριστά ή πώς έχει κατασκευαστεί ένα ψηφιακό αντικείμενο, όσο το τι λειτουργίες μπορεί κανείς να κάνει με αυτό. Για παράδειγμα, μας ενδιαφέρει αν υποστηρίζει την λειτουργία «δώσε μας το κεφάλαιο 2», ανεξάρτητα αν ο πόρος είναι βιβλίο, DVD, ή κάτι άλλο, που μπορεί να χωρίζεται σε κεφάλαια.

Διάφοροι μηχανισμοί μπορεί να χρησιμοποιηθούν για την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων, και άρα των πόρων, από τον περιορισμό της πρόσβασης, μόνο σε χρήστες που τους επιτρέπεται η πρόσβαση με βάση κάποια συμφωνία, ως την ακριβή μέτρηση και επακόλουθη κοστολόγηση της πρόσβασης. Για να αποφύγουμε τη διακίνηση του ίδιου του πρωτοτύπου και την αναπαραγωγή ή την επαναχρησιμοποίηση, συχνά προτιμάμε τη διάθεση υποκατάστατων χαμηλότερης ποιότητας, όπως δείγματα εικόνων. Επίσης, τα ψηφιακά υδατογραφήματα, είτε είναι ορατά στο χρήστη με γυμνό μάτι ;ή αόρατα και κωδικοποιημένα μαζί με το περιεχόμενο, είτε είναι ίδια για όλους, ή διαφορετικά για κάθε νόμιμο χρήστη, διευκολύνουν για να εντοπίσουμε την προέλευση ενός ψηφιακού αντιγράφου.

Η μεγάλη αλλαγή και ευελιξία όμως, όπως είναι ορατή στο χρήστη, προκύπτει από τις δυνατότητες στον περιορισμό και στην μέτρηση της πρόσβασης – γεγονός αναμενόμενο αφού χαρακτηριστικό της ψηφιακής πληροφορίας είναι οι δυνατότητες διευρυμένης πρόσβασης.

Φυσικά, όλοι οι παραπάνω μηχανισμοί μπορεί να συνδυάζονται μαζί.

Διαχείριση Πρόσβασης

Τρόπους περιορισμού της πρόσβασης συνόδευαν πάντα τα ψηφιακά αντικείμενα, σε όλα τα συστήματα με πολλούς χρήστες. Αλλά οι παραδοσιακοί ψηφιακοί μηχανισμοί ελέγχου της

πρόσβασης αναφέρονται συνήθως σε αρχεία και καταλόγους, που δεν αντιστοιχούν άμεσα σε ψηφιακά πληροφοριακά αντικείμενα, καθώς μπορεί να καλύπτουν μέρος πολλών τέτοιων αρχείων. Επίσης, οι λειτουργίες που παραδοσιακά κάνουμε στα αρχεία των υπολογιστών (όπως ανάγνωση, αλλαγή, εκτέλεση, εκτύπωση), δεν αντιστοιχούν με τις θεμιτές λειτουργίες σε πληροφοριακά αντικείμενα. Ως εκ τούτου, έχουμε περιορισμένη εκφραστικότητα των πολιτικών των ψηφιακών αντικειμένων, που βασίζεται σε ένα σταθερό σύνολο αφαιρέσεων (οι «πόροι» μας είναι αρχεία, κατάλογοι, ...) και που δεν επεκτείνεται εύκολα για σύνθετες ή λεπτομερείς πολιτικές. Για τα ψηφιακά αντικείμενα, διαχείριση πρόσβασης σημαίνει Έλεγχος πρόσβασης με βάση την συμπεριφορά τους, είτε αυτή γίνεται για λόγους πνευματικών δικαιωμάτων, είτε για λόγους καθαρά πολιτικής διάθεσης. Η πολυπλοκότητα του προβλήματος της διαχείρισης της πρόσβασης αντικατοπτρίζει την πολυπλοκότητα των ψηφιακών πόρων, καθώς ο βαθμός λεπτομέρειας των γνωστών τεχνικών διαχείρισης πρόσβασης (π.χ. αρχεία και κατάλογοι αρχείων) δεν ταιριάζουν με τον έλεγχο πρόσβασης με βάση την συμπεριφορά.

Η επιβολή πολιτικής πρόσβασης μπορεί να είναι είτε γενικού σκοπού, εφαρμοζόμενα σε όλα τα αντικείμενα με τον ίδιο τρόπο, είτε ειδικού περιβάλλοντος, εφαρμοζόμενη με εξατομικευμένο τρόπο σε κάθε αντικείμενο – όπως σε ένα μουσείο, μπορεί να υπάρχει και γενική πολιτική επισκεπτών, και ειδικότερη για συγκεκριμένα εκθέματα του.

Αλλά μπορούμε να έχουμε και μια αλληλουχία πολιτικών που επιβάλλονται συγχρόνως στα αντικείμενα, πολιτικές που εφαρμόζονται κλιμακωτά, σε ομάδες αντικειμένων.

Αλλά ας δούμε μερικά παραδείγματα επιθυμητών πολιτικών ειδικού περιβάλλοντος, για να καταλάβουμε καλύτερα τι δυνατότητες πολιτικών μας παρέχουν τα ψηφιακά αντικείμενα:

Κατά την εκπαίδευση από απόσταση, η πολιτική για το υλικό των διαλέξεων μπορεί να είναι: “Οι απλοί επισκέπτες μπορούν να δουν τις διαφάνειες 1-10 της διάλεξης 1, αλλά όχι άλλες διαφάνειες ή το βίντεο της διάλεξης. Επίσης, οι φοιτητές δεν μπορούν να δουν το βίντεο της διάλεξης 2 αν δεν αποστείλουν πρώτα την άσκηση της διάλεξης 1.”

Κατά την ψηφιοποίηση μιας βιβλιοθήκης, η πολιτική για ένα ψηφιοποιημένο βιβλίο μπορεί να είναι: “Πριν τη λήξη του copyright στις 1/1/2040, οι φοιτητές έχουν πρόσβαση στα κεφάλαια 1-6 και το ευρύ κοινό στις σελίδες 1-20 του κεφαλαίου 1. Μετά τη λήξη, όλοι οι χρήστες έχουν πρόσβαση σε όλες τις σελίδες όλων των κεφαλαίων”

Τέλος, κατά την επιχειρησιακή στρατηγική, η πολιτική για το χαρτοφυλάκιο των τεχνολογιών μπορεί να είναι: “Οι διευθυντές μπορούν να δουν προδιαγραφές προϊόντων μόνο μετά την τελική αναφορά του τμήματος Έρευνας και Ανάπτυξης, ενώ μόνο οι υψηλόβαθμοι μπορούν να τρέξουν τον εξομοιωτή του μεριδίου της αγοράς”.

Πνευματικά Δικαιώματα και Ηλεκτρονική Δημοσίευση

Τα ηλεκτρονικά περιοδικά διακινούν την περισσότερη επιστημονική ψηφιακή πληροφορία σήμερα, και μας παρέχουν μια καλή εικόνα της αλλαγής που έχει επιτελεστεί, και τι επίσης αναμένεται να ακολουθήσει, ειδικά στο μοντέλο των πνευματικών δικαιωμάτων που εφαρμόζεται.

Κατά την έντυπη διακίνηση των περιοδικών, ίσχυαν ίδιοι όροι για όλα τα άρθρα, για λόγους πρακτικούς. Έτσι, ο εκδότης ζητά να του παραχωρηθούν όλα τα δικαιώματα για όλα τα άρθρα από τους δημιουργούς τους.

Στην ηλεκτρονική διακίνηση όμως, που δεν υπάρχουν οι ίδιες πρακτικές δυσκολίες διακίνησης, κάθε άρθρο μπορεί να έχει τους δικούς του όρους, και συχνά όλα τα άρθρα μπορεί να είναι ελεύθερα, καθώς οι δημιουργοί τους (ειδικά στην επιστημονική πληροφόρηση) δεν έχουν οικονομικές απαιτήσεις. Αλλά συνήθως, ακόμα και σήμερα, για λόγους που επιβάλλουν οι εκδότες, ακολουθούνται οι διαδικασίες των έντυπων!

Ενδιαφέρον επίσης είναι πως το 35% των χρηστών δήλωσαν, σε μια έρευνα που έγινε το 2000, πως προτιμούν τα Ηλεκτρονικά Περιοδικά επειδή είναι διαθέσιμα δωρεάν! Δεν έχουν συνειδητοποιήσει

δηλαδή πως έχουν πρόσβαση επειδή έχει αγοραστεί μια ιδρυματική συνδρομή, και δεν έχουν επίγνωση της διαδικασίας των συνδρομών και της απόδοσης των πνευματικών δικαιωμάτων, ή δεν το βρίσκουν φυσικό να εφαρμόζεται στην ψηφιακή πληροφόρηση.

Διακρίνουμε την πρόσβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο σε ελεύθερη για όλους, σε ιδιωτική – περιορισμένη μόνο για μερικούς (όπως για το προσωπικό μιας εταιρίας), και σε πρόσβαση με συμβόλαιο – συνδρομή, που μπορεί να δοθεί σε όλους, εφόσον αποδεχτούν τους σχετικούς (κυρίως οικονομικούς) όρους. Η τελευταία αυτή περίπτωση χρειάζεται να υπάρχει έλεγχος της ταυτότητας του χρήστη, υλοποιούμενη τεχνικά είτε με άμεση ταυτοποίηση (Login/password) είτε με έμμεση ταυτοποίηση (διαφανές - IP), και κατάλληλη διαχείριση των δικαιωμάτων και της πρόσβασης.

Δημιουργούνται κοινοπραξίες βιβλιοθηκών για διαπραγματεύσεις δικαιωμάτων και όρων με τους εκδότες, καθώς συγχρόνως υπάρχει μεγάλη τάση των εκδοτών για αλλαγές των συμβολαίων συνδρομών από έντυπα σε ηλεκτρονικά, που έχουν πολύ μικρότερο κόστος.

Η ηλεκτρονική δημοσίευση και πρόσβαση έχει πολύ μικρότερο κόστος από την έντυπη, καθώς δεν έχει κόστος εκτύπωσης, τυπογραφείου, αποστολής, κλπ, ενώ το αντίστοιχο κόστος ηλεκτρονικής πρόσβασης είναι πολύ φθηνότερο. Μπορεί η αντίστοιχη διαδικασία και το κόστος παραγωγής να είναι παρόμοια, αλλά δεν υπάρχει κόστος διάθεσης, που να εξαρτάται από τον αριθμό των αναγνωστών του. Έτσι, μπορούν να εφαρμοστούν πολλά μοντέλα διάθεσης και πληρωμής, όπως η συνδρομή, η πληρωμή ανά χρήση, η διαφήμιση, η εξωτερική χρηματοδότηση από τρίτους, η χρηματοδότηση από τους ίδιους τους συγγραφείς, και φυσικά, και η ελεύθερη πρόσβαση.

Πληροφορία Ελεύθερης Πρόσβασης

Η πληροφορία ελεύθερης πρόσβασης είναι αναμφισβήτητα επιθυμητή, αλλά υπάρχει και πολλή καλή πληροφορία που δεν είναι διαθέσιμη με ελεύθερη πρόσβαση, και η πληροφορία ελεύθερης πρόσβασης είναι μερικές φορές ένα φθινό υποκατάστατο αυτής. Όμως, κάθε χρόνο το ποσοστό της σημαντικής πληροφορίας που είναι διαθέσιμη με ελεύθερη πρόσβαση αυξάνει, καθώς και η δημιουργία νέας ψηφιακής πληροφορίας είναι σε μεγαλύτερη αναλογία ελεύθερη, και παλαιά πληροφορία γίνεται διαθέσιμη ψηφιακά, με ελεύθερη πρόσβαση.

Βέβαια, και η επί πληρωμή πρόσβαση έχει κάποια πλεονεκτήματα, όπως ότι δίνει κίνητρο για έκδοση και συντήρηση της, και εφαρμόζεται υποχρεωτικά όταν υπάρχουν πνευματικά δικαιώματα, και πολλή χρήσιμη πληροφορία είναι διαθέσιμη μόνο επί πληρωμή. Όμως, και τα πλεονεκτήματα της πληροφορίας ελεύθερης πρόσβασης είναι αρκετά και πολύ σημαντικά: γίνεται διαθέσιμη σε περισσότερους χρήστες, αποτελεί προσφορά στην κοινωνία και διαφήμιση του ίδιου του δημιουργού και έχει μικρότερο κόστος διαχείρισης, καθώς δεν ασχολείται με συμβόλαια και δικαιώματα πρόσβασης.

Ο παγκόσμιος Ιστός μας έχει φέρει πιο κοντά στην πληροφορία ελεύθερης πρόσβασης. Καθώς οι ερευνητικές βιβλιοθήκες είναι ακριβές, με δυσβάσταχτες συνδρομές, λίγοι είχαν πρόσβαση σε επιστημονική (π.χ. τεχνολογική, ιατρική ή νομική) πληροφόρηση πριν τον Ιστό. Αντιθέτως, μετά τον Ιστό, πολλή πληροφορία υψηλής ποιότητας είναι ελεύθερα διαθέσιμη. Επίσης, δωρεάν υπηρεσίες (π.χ. Google) οργανώνουν αυτή την πληροφορία και παρέχουν πρόσβαση σε αυτή. Οι χρήστες χρησιμοποιούν τον Ιστό, το μέρος του με ελεύθερη πρόσβαση, σαν μία Ψηφιακή Βιβλιοθήκη.

Έτσι, καθιερώνονται νέα οικονομικά μοντέλα που επιτρέπουν ελεύθερη πρόσβαση σε πληροφορία μη διαθέσιμη προηγουμένως (inspect, medline, westlaw, γίνονται eprint, grateful med, legal information institute, κα). Το φυσικό ερώτημα που προκύπτει είναι ποιος δημοσιεύει, γιατί, και πώς εξασφαλίζει τα έσοδά του. Όμως πρέπει να αναλογιστούμε ότι το χρήμα, που συχνά εμφανίζεται ως δικαιώματα για τους συγγραφείς και κέρδος για τους εκδότες, δεν είναι το μόνο κίνητρο για δημιουργία πληροφορίας. Υπάρχουν κατηγορίες όπως εκδόσεις με στόχο προώθηση και πωλήσεις προϊόντων, κυβερνητική πληροφορία, ή ακαδημαϊκή έρευνα, που θέλουν η

πληροφορία απλώς να χρησιμοποιηθεί, και δεν αποσκοπούν σε άλλο κέρδος από την έκδοση και χρήση της!

Νέα Οικονομικά Μοντέλα Πληροφόρησης

Η δημιουργία και διάθεση της πληροφορίας έχει πάντα κάποιο κόστος, έστω και αν αυτό είναι μικρότερο στην περίπτωση της ψηφιακής πληροφορίας. Όμως το μικρό του μέγεθος μας δίνει περισσότερη ευελιξία στους τρόπους που αυτό μπορεί να καλυφθεί, και στο ποιος τελικά επωμίζεται το κόστος για την ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία.

Τα πιο άμεσα σχετικά οικονομικά μοντέλα φαίνεται να είναι τα μοντέλα που έχουν αναπτυχθεί σε παραπλήσιο χώρο της πληροφόρησης, την τηλεόραση, παρότι στην ψηφιακή πληροφόρηση η χρήση και η πληροφόρηση γίνεται αμφίδρομη και πιο προσωπική.

Έτσι έχουμε ελεύθερη πρόσβαση που χρηματοδοτείται είτε από διαφήμιση, όπως τα ιδιωτικά κανάλια, είτε με εξωτερική χρηματοδότηση, όπως τα δημόσια κανάλια, και φυσικά και συνδυασμούς αυτών. Επίσης, έχουμε πρόσβαση με περιορισμούς, είτε με συνδρομή, όπως στην συνδρομητική τηλεόραση, είτε σε συστήματα με πληρωμή ανά χρήση, όπως στα: συστήματα σε ξενοδοχεία, για τους περιστασιακούς χρήστες.

Οι διαδικασίες αναπαραγωγής και διάθεσης ψηφιακού περιεχομένου είναι τεχνικά εύκολες και φθηνές, οπότε οι πολιτικές διάθεσης ψηφιακού περιεχομένου με εμπορική αξία και οι διαδικασίες χρέωσης διακρίνονται ως προς την εφαρμογή των κανόνων και των περιορισμών πρόσβασης. Η αυστηρότητα εφαρμογής φαίνεται να διασφαλίζει πιο άμεσα τα έσοδα. Από την άλλη, η φιλικότητα προς τους χρήστες που είναι συνδεδεμένη με καλή ποιότητα υπηρεσιών εξυπηρετείται καλύτερα με χαλαρότητα μέτρων, που έστω και αν επιτρέπει χάσιμο κερδών, καταλήγει συχνά σε προσέλκυση περισσότερων χρηστών. Εδώ η ιστορία από την αγορά του λογισμικού μπορεί να μας δώσει μια εικόνα της εξέλιξης της αντίστοιχης διαμάχης.

Συμπερασματικά, οι πολιτικές που εφαρμόζονται είναι πάντα ένας συμβιβασμός του θεωρητικά βέλτιστου, που αποδίδει με δίκαιο τρόπο τα πρέποντα, του τεχνικά δυνατού, που προσδιορίζει το εφαρμόσιμο με τα διαθέσιμα μέσα, και του κοινωνικά αποδεκτού, που εκφράζει την αντίληψη των διαθετών και των χρηστών, και τους σχετικούς συμβιβασμούς που είναι διατεθειμένοι να κάνουν. Οι πολιτικές σε ψηφιακούς πόρους μπορούν όχι μόνο να εφαρμοστούν, αλλά και να είναι πιο ακριβείς και δίκαιες από ότι στο αντίστοιχο έντυπο υλικό, καθώς οι μηχανισμοί υπάρχουν και μας προσφέρουν μεγαλύτερες τεχνικές δυνατότητες. Αλλά πρέπει να μην δούμε το θέμα στενά και να προσπαθήσουμε απλώς να αναπαράγουμε τα αντίστοιχα έντυπα μοντέλα, με τους απαρχαιωμένους περιορισμούς που αυτά κουβαλάνε, αλλά πρέπει να προβληματιστούμε για τα νέα μοντέλα που πρέπει να υιοθετήσουμε για αυτό.